

д-р Трајче Нацев
 м-р Дарко Стојановски
 Универзитет Гоце Делчев Штип
 Факултет за образовни науки
 Институт за Историја и археологија

ГРАДОТ БАРГАЛА ОД 7 ДО 12 ВЕК

Доцноантичкиот и средновековниот град Бургала е лоциран на 17 км. североисточно од градот Штип, во подножјето на планината Плачковица, на десниот брег на Козјачка река и на одалеченост од околу 3 км јужно од денешното село Долен Козјак.(Сл.1)

Градот Бургала е еден од позначајните градски центри на дијаголниот пат Хераклеја – Стоби – Бургала- Пауталија – Сердика (Нацев Т 2008:25-27 и Нацев Т 2013: 81- 87).

Во римскиот период, населбата е воен логор каструм¹(Сл.2) а во 4 век како резултат на немирниот период, пресраснува во град – цивитас и како таков ќе успее да опстои се до крајот на антиката, благодареејќи на развиениот систем на одбраната во која покрај јаката фортификација портата Принципалис со засега единствен откриен надворешен пропугнгукум со влез во форма на екседра (Сл.3), влегуваат и неколку помали радијално наредени утврдувања(Нацев Т 2008: 48).

Од средината на 6 век, се повеќе зачестуваат аваро словенските напади, од која не е поштеден и овој град, така после половина век, во почетокот на 7 век, градот бил потполно разорен и запален од страна на аваро словените (Алексова Б 1989 5-15, 68. Белдедовски З 1990: 45., Нацев Т 2008: 114.)

Автохтоното население после поразот побарало засолниште во повисоките места на планината Плачковица. Набргу дел од тоа население повторно се населува на

¹ Од римскиот период со досегашните археолошки истражувања констатирана е само старата порта во северозападниот одбранбен ѕид, која подоцна била засидана.

територијата на градот. Сега економски ослабени тие не биле во можност да ги подигнат куќите во кои живееле пред градот да биде разурнат и затоа подигаат нови, многу помали до подобро сочувваните сидови од поголемите објекти. Новоизградените објекти не биле изградени со варов малтер туку со кал и камен од срушените објекти како резултат на слабата економска состојба на населението. Кон крајот на 7 век во градот се населуваат и словенски племиња кои се мешаат со автохтоното население кои оставиле мошне видни траги на своето живеење во градот.

Покрај движниот археолошки материјал (садови изработени од керамика и камен, накит и орудије)², со досегашните археолошки истражувања се откриени подоцнежни сакрални и профани конструкции изградени од камен и кал, со бројни преградувања и реконструкции на разурнатите објекти во Епископиумот и во новата културна содржина во централниот дел на градот Баргала.

Во рамките на 50 години археолошки истражување на овој локалитет досега се откриени многу мал број на архитектонски објекти кои воедно се и цел на овој научен труд, кој хронолошки влегуваат во периодот од раниот до доцниот среден век, бидејќи во овој период е истражен мал простор од градот Баргала.

Средновековните архитектонски објекти досега се откриени на локациите каде се вршени систематски археолошки истражувања и тоа во Епископиумот, простор кој е истражуван од тројца археолози: академик Блага Алексова, Звонко Белдедовски и Трајче Нацев и во новата културна содржина во централниот дел на градот Баргала истражувана само од авторот на овој труд. Исто така движен археолошки материјал од средновековниот период откриен е и во некрополата³ покрај средновековната црква Св.Ѓорѓи, преку кој добиваме информации за најрано словенско присуство во градот Баргала (Белдедовски 3 1990: 45-48).

Во рамките на Епископиумот кој е издвоен од останатиот дел на градот со преграден сид, откриена е Малата Црква и раносредновековни архитектонски конструкции.

Во новата културна содржина во централниот дел на градот откриени се исто така неколку средновековни конструкции.

² Движниот археолошки материјал досега неколку пати е публикуван од Блага Алексова , Звонко Белдедовски , Загорка Расолковска и Трајче Нацев.

³ На средновековната словенска некропола археолошките истражувања се изведени во неколку наврати под раководство на академик Блага Алексова, Загорка Расолковска и Звонко Белдедовски.

Најголем број на движен археолошки материјал откриен е во средновековната словенска некропола која била во употреба речиси цели 13 века.

Мала Црква

Еден од најрепрезентативните објекти од раниот среден век или периодот кога словените го примаат христијанството е т.н. Мала црква (Сл.4), лоцирана покрај јужниот периметрален ѕид на Епископската базилика откриена во 1975 година под раководство на академик Блага Алексова.

Врз основа на истражувањата која ги има направено Алексова, овој објект таа го сместува во раниот 6 век, односно го поврзува со третата градежна фаза со објектите односно со Епископската базилика и го именува како консигнаториум - црковен објект каде христијаните го примале миропомазинието (Алексова Б 1989 :58-61). Кон ваквите размислувања се приклучуваат (Винчиќ Ж 1996:23) и (Белдедовски З 2005: 266 – 269), додека Лилчиќ врз основа на архитектонските споменици објектот го сместува во доцниот 6 век (Лилчиќ В 2002).

Со конзерваторското – археолошко истражувања во 1997 година, дојдовме до сосема нова констатација дека во објектот не се вршел чинот на миропомазинието, ниту пак истиот може да се смести во рамките на раниот 6 век. Во прилог на ваквите размислувања е дека влезот кој бил за комуникација помеѓу базиликата и објектот за миропомазинието, за кој сметаат споменатите авторитети, тој воопшто и не постоел, најверојатно поради акросолиумот (гробот) во кој бил погребан црковен в. Скалите пред т.н. влез исто така не постоеле, туку тоа било анвон певница од каде свештеникот ја вршел литургијата, а во прилог на ова е и ново откриениот влез во јужниот ѕид на базиликата од кој продолжува патека од тули до певницата.

Врз основа на новите резултати⁴ сметам дека сакралниот објект е црква изградена кон крајот на 8 век или почетокот на 9 век, период кога словените започнуваат интезивно да го примаат христијанството.

⁴ Со конзерваторско археолошкото истражување, констатирано е дека објектот лежи врз архитектонски остатоци од постар објект граден во техника опус инцертум со речен камен кој помеѓу себе бил поврзуван со варов малтер, со две градежни фази кои одговараат на последните две градежни од Епископската базилика. Резултатите добиени од новите истражувања, јасно укажуваат дека архитектонските остатоци се од објект со профан карактер кој бил во функција на Епископската базилика во периодот од 5 до крајот на 6 или почетокот на 7 век.

Немаме податоци колку време опстоила малата црква. Но врз основа на откриените рани словенски гробови, најверојатно својата функција ја обавувала се до времето кога била подигната црквата Св.Ѓорѓи, крајот на 9 или почетокот на 10 век.

Во рамките на археолошките истражувања⁵ при откривањето на објектот не е откриен движен археолошки материјал, кој сигурно би помогнал околу датирањето на објектот.

Раносредновековни конструкции во Епископиумот

На просторот северно и јужно од скалите пред Епископската базилика откриени се две простории (Сл.5), изградени најверојатно по рушењето на базиликата.

Сидовите кај двете простории, градени се од речни и кршени камења, кои меѓу себе били врзувани со кал, во техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови

При истражувањето(изведено од Блага Алексова) во првата просторија, во јамата и над јамата откриена е доцноантичка и раносредновековна керамика со груба фрактура карактеристична за 7 - 8 век.

Во влезната партија (Сл.6) на Епископиумот, односно во просторот меѓу двата периметрални сидови во текот на истражувањето во 1999 година откриена е една просторија со предпростор⁶. Во предпросторот се влегувало преку скалите кои биле претходно користени за искачување во влезната партија..

До северниот периметрален сид на влезната партија, една до друга, доградени се две мали правоаголни простории .

Во двете простории покрај фрагментирана доцноантичка керамика констатирана е и раносредновековна керамика со груба фрактура, која временски би ја сместиле во 7 - 8 век.

Покрај конструкциите во влезната партија на Епископиумот и фланкираните сидови покрај Епископската базилика, раносредновековни конструкции откриени се и во комплексот на Епископската резиденција (Сл.7). Б. Алексова при истражувањето

⁵ Археолошките истражувања на објектот биле изведени во 70 те години на минатиот век, под раководство на академик Алексова Блага и академик Вера Битракова Грозданова.

⁶ Просториите се откриени со систематските археолошки истражувања во периодот од 2001 до 2003 година под раководство на Звонко Белдедовски

во станбениот дел, врз основа на откриениот движен археолошки материјал и железниот манган, како и преградните сидови од камен и кал констатира траги од словенско живеење (Алексова Б 1989: 68).

Во економскиот дел на резиденцијата(Сл.8) исто така се констатирани траги од словенско живеење. Кон крајот на 7 век или почетокот на 8 век просторијата била поделена на два дела, користени за живеење. Во прилог на ова е и откриеното огниште во преполовениот питос, лоцирано покрај североападниот сид на просторија П⁷.

3. Белдедовски со археолошките истражувања во 2002 година, во просторијата за ложење на големата терма, до југоисточниот сид или северозападниот сид на Епископската резиденција открива фурна за печење на леб. (Сл.9).

Фурната има правоаголна форма ориентирана североисток - југозапад со должина 2.30 и ширина 1.90 во североисточниот и 1.60 м во југозападниот дел, со висина 1.20 м. Отворот во фурната сместен е во југозападната фасада на висина од 0.60 м. од подното ниво на просторијата за ложење, со ширина 0.40 и висина 0.42 м. Во најголем дел изградена е од тули а присутни се и фрагменти од покривни керамици. Кај отворот низ кој се ставал лебот во фурната употребени се камени блокови. Како врзивен материјал при градењето на фурната користена е жолтеникава глина, а со истата била и малтерисана од надворешна страна. Во фурната констатирани се два отвори за вентилација (оџаци), едниот над влезот а другиот во северозападниот сид (Нацев Т 2008:121)

Хронолошкото сместување на овој објект го поврзувам со хронолошкото детерминирање на претходните објекти, односно крајот на 7 или почетокот на 8 век.

Од крајот на 9 па се до првите децении на 20 век црквата Св. Ѓорѓи (Сл.10) и средновековната словенска некропола се единствените сведоци, за животот што се одвивал на и околу просторот на некогашниот Епископски град Баргала.

За градењето на црквата Св.Ѓорѓи постојат две научни толкувања едни дека е градена кон крајот на 9 почеток на 10 век и вторите дека истата е градена во 14 век.

За постоењето на живот во средновековниот период секако е и средновекованта некропола (Сл.11)која е лоцирана покрај црквата Св.Ѓорѓи и на просторот од јужниот сид на црквата кон Козјачка река (Белдедовски 3: 1990: 45-48).

⁷ Истаржувањето во овој дел е изведено од д-р Трајче Нацев

Најстарите гробови со прилози кои одговараат на раниот средновековен период секако се откриените гробови покрај црквата Св.Ѓорѓи во кои е откриен богат материјал типичен за раниот и доцниот среден век.

Оваа некропола била во употреба се до првите децении на минатиот век⁸, кога жителите од Горен Козјак се преселиле во Долен Козјак.

Резултатите добиени од анализата на откриениот археолошки материјал, даваат придонес за временското определување односно изградбата на црквата Св. Ѓорѓи во 9 - 10 век, како и за враќањето на животот во Баргала со населувањето на словените врз урнатините на доцноантичкиот град во 7 век.

При откривањето на новата културна содржина во централниот дел на градот Баргала (Сл.12), откриени се објекти кои врз основа на движниот археолошки материјал ги сместуваме во хронолошката рамка од 12 до 14 век.

Врз основа на резултатите од досегашните истражувања можеме да констатираме дека животот во Баргала започнува од крајот на бронзеното време и се со мали прекини се одвивал се до првите децении на 20.

Новите средновековни откритија во градот Баргала, сигурно ќе придонесат за да ја надополнат изгубената слика за средновековниот период во Македонија особено за периодот од 7 до 9 век, за кој освен малку пишани извори за овој период речиси воопшто и да не постојат археолошки предмети.

⁸ По заминувањето на жителите од Горен Козјак во новоформираната населба Долен Козјак, погребувањето во некрополата продолжило и понатаму се до 1925 година.

Summary

The late ancient and medieval city of Bargala is located 17 km north – east from the town Shtip, at the foothills of the mountain Plachkovica, on the right bank of the river Kozjak, about 3 km south from the village Dolen Kozjak.

Since the beginning of the VI century AD, the city had been faced with the Slav and Avar invasion, resulting with its total destruction at the end of the VI and the beginning of the VII century AD.

The earliest evidence confirming the life of the city Bargala in the Middle Ages is the movable archaeological material found during the archaeological excavations on the medieval, Slavic necropolis which is located nearby the church St. George. Some capital findings representing the medieval, sacral architecture in the city are the little church dated at the end of the VII and the beginning of the VIII century AD and the church St. George built at the end of the IX and the beginning of X century AD. Regarding the profane architecture, there are several buildings in the Episcopium and in the newer content of the central area of the city.

Библиографија

- 1.Алексова Блага, Епископијата на Брегалница, Прилеп 1989
- 2.Белдедовски Звонко, Завод за заштита на спомениците на културата и Народен Музеј Штип бр. VI, Штип 1990.
- 3.Белдедовски Звонко, Епископската базилика во Бургала, истражувања 1999 година, МАА 16, Кочанио 2005.
- 4.Винчиќ Живоин, Бургала, Епископска базилика – Нартекс, Завод за заштита на спомениците на културата и Народен Музеј Штип бр. VII, Штип 1996.
- 5.Лилчиќ Виктор, Македонскиот камен за боговите, христијаните и за животот по животот ТОМ II, Скопје 2002.
- 6.Нацев Трајче, Доцноантичкиот град Бургала, Штип 2008.
- 7.Нацев Трајче, Антиката во Брегалничкиот басен, Штип 2013.